

Scientific Conference on Multidisciplinary Studies

Hosted online from Bursa, Turkey

Website: econfseries.com

11th June, 2025

KOMPETENTLIK VA IJODIY KOMPETENTLIK TUSHUNCHALARINING ILMIY NAZARIY ASOSLARI

Salimjonova Zarina Murodjon qizi

Namangan davlat pedagogika instituti

Pedagogika nazariyasi va tarixi magistranti

Annotatsiya:

Mazkur maqolada kompetentlik va ijodiy kompetentlik tushunchalari, ularning mazmun-mohiyati, shakllanish bosqichlari hamda zamonaviy ta'lim tizimidagi ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, ijodiy kompetentlikning rivojlanish mexanizmlari, pedagogik yondashuvlar va psixologik omillar nuqtai nazaridan ilmiy asoslari yoritiladi. Maqolada ilg'or xorijiy va mahalliy ilmiy qarashlar tahlil qilinib, kompetensiyaviy yondashuvning ta'lim jarayoniga integratsiyalashuvi bo'yicha xulosalar keltiriladi.

Kalit so'zlar: kompetentlik, ijodiy kompetentlik, kompetensiyaviy yondashuv, ta'lim sifati, innovatsiya, refleksiya, metakognitsiya.

Аннотация:

концепции компетентности и творческой компетентности, их содержание, этапы формирования, а также стадии формирования и современной системы образования будут проанализированы. Научные основания по механизмам творческой компетентности, педагогических подходов и психологических факторов охватываются творческой компетентностью. В статье представлены выводы по анализу передовых иностранных и местных научных взглядов и интеграции в образовательный процесс компетентного подхода.

Ключевые слова: компетентная, творческая компетентность, конкурентный подход, качество образования, инновации, рефлексировка, механика.

Scientific Conference on Multidisciplinary Studies

Hosted online from Bursa, Turkey

Website: econfseries.com

11th June, 2025

Annotation:

The concepts of competence and creative competence, their content, stages of formation, as well as the stages of formation and the modern education system will be analyzed. The scientific grounds on mechanisms of creative competence, pedagogical approaches and psychological factors are covered by creative competence. The article provides conclusions on the analysis of advanced foreign and local scientific views and integration into the educational process of the competent approach.

Keywords: competent, creative competence, competitive approach, quality of education, innovation, reflexing, mechanic.

Kirish

XXI asrda ta'lim jarayonining asosiy maqsadi—o'quvchilarda faqat bilimlarni emas, balki ular asosida harakat qilish, muammolarni hal etish, mustaqil fikrlash va ijodiy yondashish kompetensiyalarini shakllantirishdan iborat bo'lib bormoqda. Bu esa zamonaviy pedagogikada kompetentlik va ijodiy kompetentlik tushunchalarini chuqur tahlil qilishni, ularning nazariy asoslarini o'rganishni taqozo etadi.

Kompetentlik (lot.*competere*—"qodir bo'lish, mos kelish")—shaxsning aniq bir sohada samarali faoliyat yuritishiga imkon beruvchi bilim, ko'nikma, tajriba va shaxsiy sifatlarning integrallashgan majmuasidir. Bu tushuncha 1960-yillarda tilshunoslik va psixologiyada(xususan, N.Xomskiy va D.Xaymz)paydo bo'lib, keyinchalik pedagogikada keng qo'llanila boshlandi.

"Kompetentlik"tushunchasi ta'lim sohasiga psixologik izlanishlar natijasida kirib kelgan. Shu sababli, kompetentlik "noan'anaviy vaziyatlar, kutilmagan hollarda mutaxassisning o'zini qanday tutishi, muloqotga kirishishi, raqiblar bilan o'zaro munosabatlarda yangi yo'l tutishi, noaniq vazifalarni bajarishda, ziddiyatlarga to'la ma'lumotlardan foydalanishda, izchil rivojlanib boruvchi va murakkab jarayonlarda harakatlanish rejasiga egalik"ni anglatadi.[3]

Scientific Conference on Multidisciplinary Studies

Hosted online from Bursa, Turkey

Website: econfseries.com

11th June, 2025

Bugungi kunda ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlar talabalarni mustaqil hamda kreativ fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga, erkin muloqotga kirishuvchan hamda izchil rivojlanib borayotgan ziddiyatlarga to'la zamonda yangi to'g'ri yo'ldan yurish ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilganligini ko'rishimiz mumkin. Yuqoridagi ko'nikmalarga ega bo'lgan mutaxassis kelajakda kasbiy faoliyatida ham shaxsiy hayotida ham o'z o'rniga ega yetuk shaxs bo'lib yetishishi shubhasiz.

Olimlarning fikriga ko'ra, oliy ta'limni isloh qilish, yangilash, takomillashtirishda zamon talablariga javob beradigan mutaxassislarni tayyorlashning asosiy yo'llaridan biri *kompetensiya nuqtai nazaridan yondoshuv* hisoblanadi. Oliy ta'limda o'qish va tarbiyaning bunday uslubini joriy qilish o'z-o'zidan an'anaviy qarashlarni tubdan o'zgartirishni talab qiladi. Bilim, ko'nikma va tajribalar bu borada endi kamlik qilishi ko'zga tashlanmoqda.[4]

Hozirgi zamon ta'lim tizimiga nazar tashlasak, kompetensiyaviy nuqtai nazardan yondashuv amaliyotda qo'llanilayotganini ko'rishimiz mumkin. "Kompetensiyaviy nuqtai nazardan yondoshuv"—bu ta'lim yoki mehnat faoliyatida shaxsning bilim ko'nikma va malakalarini amaliyotda qo'llay olish qobiliyatini asos qilib olgan yondoshuvdir. Bunday yondashuvda faqatgina nazariy bilimlar emas, balki bu bilimlarni real vaziyatlarda qo'llash, muammolarni hal etish, muloqot qilish va mustaqil qaror qabul qilish kabi jihatlar muhim ahamiyat kasb etadi.

✓ Bilimdan amaliyotga yo'naltirilganlik

Talaba yoki xodim nafaqat nazariy bilimga ega bo'lishi, balki uni amaliyotda qo'llay olishi kerak.

✓ Kompleks yondashuv

Kompetensiya—bu faqat bitta ko'nikma emas, balki bilim, mahorat, motivatsiya va shaxsiy sifatlar yig'indisidir.

✓ Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim

Har bir o'quvchining individual rivojlanishi va ehtiyojlari hisobga olinadi.

✓ Natijaga qaratilganlik

O'quv jarayonining samarasi—egallangan bilim emas, balki uni qanday ishlata olishi bilan baholanadi.

✓ Hayotga tayyorlash

Scientific Conference on Multidisciplinary Studies

Hosted online from Bursa, Turkey

Website: econfseries.com

11th June, 2025

Kompetensiyaviy yondashuvning asosiy maqsadi—kishini hayotda, jamiyatda va mehnat bozorida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga tayyorlash.

Agar an'anaviy yondashuvda o'qituvchi o'quvchiga grammatikani tushuntirsa va test topshirsa, kompetensiyaga asoslangan yondashuvda esa o'quvchi grammatikani real hayotiy vaziyatda (masalan, ish intervyusida yoki maktub yozishda) to'g'ri ishlata olishni o'rganadi.

Ijodiy kompetentlik—bu shaxsning yangilik yaratish, mavjud muammolarga noodatiy va samarali yechimlar topish, innovatsion faoliyatga layoqatlilik darajasidir. U klassik kompetentlik modelining yuqori bosqichi bo'lib, bilim va ko'nikmalarning ijodiy integratsiyasi orqali namoyon bo'ladi.

Ijodiy kompetentlik quyidagi asosiy elementlarni o'z ichiga oladi:

1. **Ijodiy tafakkur** – bu divergent fikrlash (ya'ni, muammoga turli xil yechimlarni topa olish qobiliyati) va assotsiativ tafakkur (ya'ni, turli g'oyalar o'rtasida bog'lanish o'rnatish) orqali namoyon bo'ladi. Bu insonning yangi, noodatiy, original g'oyalarni ilgari sura olishga yordam beradi.

2. **Muammoni tahlil qilish va hal qilish malakasi** – mavjud vaziyatni chuqur tahlil qilish, muammoning ildizini aniqlash va unga mos, samarali yechimlarni topish qobiliyatidir. Bu malaka ijodiy fikrlash bilan uyg'unlashgan holda yangicha yechimlar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

3. **Innovatsion yondashuv** – bu mavjud stereotiplardan chekinish, an'anaviy qarashlardan tashqariga chiqish va yangilik yaratish qobiliyatidir. Bunda inson yangi g'oyalarni ilgari surib, ularni real loyihalarga aylantira oladi.

4. **O'z-o'zini rivojlantirish va refleksiya** – bu shaxsning o'z ustida ishlashi, bilim va ko'nikmalarini doimiy rivojlantirishga intilishi, shuningdek, o'z faoliyatini baholab, undan tegishli xulosa chiqarishidir. Refleksiya orqali inson o'z ijodiy faoliyatini chuqurroq anglaydi va takomillashtiradi.

Ijodiy kompetentlikning shakllanishida quyidagi psixologik nazariyalar asos bo'lib xizmat qiladi:

1. G. G. Geymaning "Ijodiy tafakkur bosqichlari" nazariyasi

Geyman ijodiy tafakkurning quyidagi **bosqichli rivojlanishini** ilgari suradi:

Scientific Conference on Multidisciplinary Studies

Hosted online from Bursa, Turkey

Website: econfseries.com

11th June, 2025

- **Tayyorlov bosqichi** – muammo ustida ishlashga tayyorgarlik ko‘rish, ma’lumot yig‘ish, masalaga kirishish;
- **Pishib yetilish (inkubatsiya)** – muammo ustida bevosita ishlamaslik, ammo ong ostida fikrlar shakllanishi davom etadi;
- **Ilhom (insayt)** – to‘satdan kutilmagan tarzda muammoning yechimini topish;
- **Tekshirish va tahlil** – topilgan g‘oyani baholash, uning haqiqiyliigi va amaliy ahamiyatini aniqlash.

Bu nazariya ijodiy fikrlar qanday shakllanishini tushunishda muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi.

2. E. Teylorning “Ijodiylik darajalari” modeli

Teylor ijodiylikni **besh asosiy darajaga** ajratadi:

1. **Ekspressiv ijodkorlik** – bu bolalarda, tabiiy ifoda orqali namoyon bo‘ladigan oddiy, intuitiv ijodiylik;
2. **Mahoratli ijodkorlik** – mavjud tajriba va bilimlarga asoslangan, amaliyotda qo‘llaniladigan ijodiylik;
3. **Ixtirochilik (inventive creativity)** – yangi, foydali g‘oya yoki yechimlarni taklif qilish;
4. **Innovatsion ijodkorlik** – mavjud g‘oyalarni tubdan o‘zgartirib, yangi tizim yaratish;
5. **Emergent (yuzaga keluvchi) ijodkorlik** – mutlaqo yangi, ilgari mavjud bo‘lmagan g‘oyalarni shakllantirish.

Bu model orqali o‘quvchilarning ijodiy salohiyatini baholash va bosqichma-bosqich rivojlantirish mumkin.

3. M. A. Xolodnayaning “Intellectual faoliyat va ijodkorlik” g‘oyalari

Xolodnaya fikricha, **intellectual faoliyat** bilan **ijodiylik** o‘zaro uzviy bog‘liq. Uning asosiy g‘oyalari:

- Ijodiylik – bu faqat tug‘ma qobiliyat emas, balki **rivojlantiriladigan intellektual strategiyadir**;

Scientific Conference on Multidisciplinary Studies

Hosted online from Bursa, Turkey

Website: econfseries.com

11th June, 2025

- Insonning bilimga bo'lgan ehtiyoji, tafakkur moslashuvchanligi va muammoni turli nuqtai nazardan ko'ra olish qobiliyati ijodiylikning asosiy ko'rsatkichlaridir;

- Ijodkorlik – bu **kognitiv malakalar**, emotsional barqarorlik va o'z-o'zini anglash orqali shakllanadi.

Bu nazariya o'quvchilarning ijodiy kompetensiyasini rivojlantirishda murakkab fikrlash jarayonlarini qo'llab-quvvatlash zarurligini ko'rsatadi.

Ijodiy kompetentlikni rivojlantirishda quyidagi faol metodlar samaralidir:

1. Muammoli ta'lim (problem-based learning)

O'quvchilarga **hayotiy yoki mavzuga oid murakkab muammoli vaziyat** taqdim etiladi va ular mustaqil ravishda yoki guruhda uni tahlil qilib, turli yechimlar ishlab chiqadi.

- “Nima bo'ladi agar...” turidagi savollar (masalan: "Agar suv muzlash o'rniga qizisa, nima bo'ladi?")
- **Real hayotiy holatlar** asosida muammolar: masalan, ekologik muammolar, maktabdagi ijtimoiy holatlar, tarixiy voqealar.
- **Rol o'ynash va debatlar** – muammoni turli nuqtai nazardan ko'rib chiqish.

Muammoni mustaqil tahlil qilish, turli alternativ yechimlarni taklif qilish va ijodiy qarorlar qabul qilish ko'nikmalari rivojlanadi.

2. Loyiha metodi (project-based learning)

O'quvchilar **amaliy, dolzarb mavzuda loyiha** ustida ishlaydi: maqsad qo'yadi, reja tuzadi, izlanadi, yechim topadi va yakuniy mahsulot yaratadi.

- **Jamoaviy loyiha** – masalan, “Kelajak maktabi”, “Ekologik toza qishloq” kabi mavzular;
- **Individual loyiha** – har bir o'quvchi o'z qiziqishiga ko'ra loyiha tayyorlaydi (kitob, video, model);
- **Taqdimot va himoya** – yakuniy natijani omma oldida taqdim qilish orqali nutq va muloqot ko'nikmasi shakllanadi.

Rejalashtirish, muammoga ijodiy yondashish, jamoada ishlash va ijodiy mahsulot yaratish malakalari rivojlanadi.

3. Refleksiv mashg'ulotlar (reflexive learning activities)

Scientific Conference on Multidisciplinary Studies

Hosted online from Bursa, Turkey

Website: econfseries.com

11th June, 2025

O'quvchilar o'z o'quv faoliyatini **anglaydi, tahlil qiladi, baholaydi** va o'z-o'zini rivojlantirish yo'lida xulosa chiqaradi.

- **“Bugun nimani o'rgandim?”**, **“Menga eng qiyin bo'lgan narsa nima?”** kabi savollarga javob yozish yoki baham ko'rish;
- **Refleksiya jurnallari** – har mashg'ulotdan so'ng qisqacha fikr yozish;
- **“Qadam-baqadam” texnikasi** – o'quvchilar o'z rivojlanish bosqichlarini belgilab boradi.

O'quvchilar o'z-o'zini anglashni, fikr yuritishni, mustaqil o'rganishni o'zlashtiradi va ijodiy o'sishga intiladi.

Ushbu metodlarni **kompleks yondashuv** asosida, ya'ni bir-birini to'ldiruvchi tarzda qo'llash eng samarali natijani beradi. Masalan, muammoli vaziyat asosida loyiha tuzilib, yakunda refleksiv baholash o'tkazilishi mumkin.

Ijodiy kompetentlik shakllanishi uchun quyidagi shartlar muhim:

- Psixologik xavfsizlik va erkinlik muhiti;
- Individual qobiliyatlarni rag'batlantirish;
- Rag'bat va motivatsiya tizimi;
- Yangi texnologiyalardan foydalanish(AKT, STEAM, gamifikatsiya).

Yevropa Ittifoqi tomonidan ishlab chiqilgan **Key Competences Framework** modelida ijodiylik asosiy kompetensiyalardan biri sifatida ko'rsatilgan.AQShda esa **21st Century Skills** konsepsiyasi doirasida"kritik fikrlash", "ijodiylik", "hamkorlik"va"kommunikatsiya"asosiy kompetensiyalar deb belgilangan.

O'zbekistonda esa 2020 yildan boshlab umumiy o'rta ta'lim davlat standartlariga kompetensiyaviy yondashuv kiritilgan bo'lib, bunda ijodiy kompetentlikka alohida urg'u berilmoqda.Yangi avlod darsliklari, STEAM maktablar va robototexnika loyihalari bu borada muhim qadamdir.

Xulosa

Kompetentlik va ayniqsa ijodiy kompetentlik–zamonaviy shaxsning intellektual va ijtimoiy faoliyatida muhim o'rin tutadigan, doimiy rivojlanib boruvchi sifatlar majmuasidir.Ularni shakllantirish uchun zamonaviy ta'lim ilg'or metodlar, texnologiyalar va shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlarni joriy etishni talab qiladi.Ijodiy kompetentlik shunchaki bilim emas, balki fikrlash, yangilik yaratish, tanqidiy yondashuv kabi yuqori darajadagi kognitiv faoliyatga

Scientific Conference on Multidisciplinary Studies

Hosted online from Bursa, Turkey

Website: econfseries.com

11th June, 2025

asoslanadi. Kelajakda bu kompetensiyalarning rivoji milliy ta'lim strategiyalarining eng muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Хомский Н. (Chomsky, N.) – *Aspects of the Theory of Syntax*. MIT Press, 1965.
2. Hymes, D. – *On Communicative Competence*. In: J.B. Pride and J. Holmes (eds), *Sociolinguistics*, Penguin, 1972.
3. Abdusalim Erkaboyevich Kenjaboyev, Kenjaboyeva Dilafro'z Abdusalomovna *Pedagogik deontologiya va kompetentlik*. Termiz 2021
4. Axmedova Mukarram Tursunalievna *Pedagogik kompetentlik (uslubiy qo'llanma)*: 5110900 – Pedagogika va psixologiya / - T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2018. - 9 bet.
5. Taylor, I.A. – *The Nature of the Creative Process*. In: *Creativity: Progress and Potential*, 1988.
6. Холодная М. А. – *Психология интеллекта: парадоксы исследования*. СПб: Питер, 2002.
7. Гейман Г. – *Теория креативности*. Москва, 2003.
8. Обломский Д. В. – *Компетентностный подход в образовании: теория и практика*. Москва, 2010.
9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2020–2030 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг таълим стратегияси” тўғрисидаги фармони. (2020).
10. О'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi – *Umumiy o'rta ta'lim davlat ta'lim standarti*, 2020.
11. Abduqodirov, A. A. O. G. L., & Kamolova, A. O. Q. (2025). Muzeylarning inson ongiga ta'siri va ijtimoiy roli. *Science and Education*, 6(3), 191-194.
12. 17. Азимаксон, К. (2025). Профессиональное здоровье учителей как ключевой фактор развития современного образования. *Европейский международный журнал педагогики*, 5 (01), 121-124.

Scientific Conference on Multidisciplinary Studies

Hosted online from Bursa, Turkey

Website: econfseries.com

11th June, 2025

13. 18. Ahmadjonova, D., & Kamolova, A. O. Q. (2025). Neyrografika mashg'ulotlari orqali ongosti muammolarini yechish va maqsadga erishish usullari tadqiq etish. *Science and Education*, 6(3), 355-360.
14. 19. Aliqulov, S. D. O. G. L., & Kamolova, A. O. (2025). Talabalar salomatligini saqlashda pedagogik faoliyatning ahamiyati. *Science and Education*, 6(2), 313-319.
15. Yusubxonovna, S. S. (2022). EKOLOGIK TA'LIM VA TARBIYANING NAZARIY VA METODIK ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH. *Journal of new century innovations*, 16(1), 16-19.
16. Usubkhanovna, S. S. (2025, March). ADVANTAGES OF USING ANIMATED RESOURCES COMPARED TO TRADITIONAL TEACHING METHODS. In *International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences* (pp. 35-39).
17. Sulaymonova, S. U. (2024). YANGI O'ZBEKISTON SHAROITIDA O'QUVCHILAR EKOLOGIK MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH ZARURIYATI. *Inter education & global study*, (9 (1)), 368-372.

Foydalanilgan veb-saytlar

1. UNESCO–kompetensiyaviy yondashuv va ijodiy ta'lim bo'yicha xalqaro yondashuvlar:<https://unesdoc.unesco.org>
2. OECD–The Future of Education and Skills 2030:<https://www.oecd.org/education/2030-project/>
3. European Commission–Key Competences for Lifelong Learning(2023):<https://education.ec.europa.eu>
4. World Economic Forum–21st Century Skills Framework:<https://www.weforum.org/agenda/2020/01/future-of-work-skills-education/>
5. Xalq Ta'limi Vazirligi rasmiy sayti:<https://uzedu.uz>
6. Google Scholar–kompetentlik va ijodiylik bo'yicha maqolalar bazasi:<https://scholar.google.com>